

TUNDRAKIRVINEN

– bongarien listoilta puuttuva mystinen laji idästä

Aasiaan suuntautuvilla retkillä tundrakirvinen määritetään yleensä sen tyypillisestä lentoäänestä. Laji on piilottelun mestari ja sitä pääsee vain harvoin tarkastelemaan avoimesti maastossa. Ehkä juuri siksi Länsi-Euroopan havainnot lajista keskittyvätkin puuttomille ulkosaarille, joissa tundrakirvinenkään ei saa suojaa tarkkasilmäisiltä ornitologeilta. Tämän artikkelin tarkoituksena on kuvien avulla auttaa havainnoitsijoita keskittymään hektisessä löytötilanteessa lajin oleellisten pukutuntomerkkien dokumentointiin.

Markus Lampinen ja Hannu Huhtinen

Levinneisyys ja harhautuminen

Siperian tundran ja pohjoisimman taigan tarunhoh-toisen tundrakirvisen nimialalaji (*Anthus gustavi gustavi*) pesii kapealla vyöhykkeellä Uralvuoriston luoteispuolelta aina Beringinsalmelle ja etelässä Kamtšatkan niemimaalle asti. Suomea lähimmillään laji esiintyy Petšorajoella ja jopa Arkangelin oblastissa, josta Suomeen on matkaa enää reilut 500 kilometriä. Polytyyppisen tundrakirvisen ainoa toinen alalaji *menzbieri* pesii etelämpänä, rajoitetulla alueella Koillis-Kiinassa ja Kaakkois-Venäjällä. Kirjallisuudessa on joissain yhteyksissä nimialalajista erotettu vielä muoto *'commandorensis'* tai *'stejnegeri'*, joka pesii Beringinmeressä sijaitsevilla Komendöörinsaarilla Kamtšatkan niemimaasta itään. Tundrakirvisen

talvehtimisalueet tiedetään puutteellisesti, mutta tunnetuille alueille Indonesiaan ja Filippiineille tundrakirvinen muuttaa Korean niemimaan, itäisen Kiinan ja Taiwanin kautta.

Länsi-Euroopassa tundrakirvinen on suurharvinaisuus, vaikka Atlantin puoleisilla saarilla on syyshavaintoja tehty yllättävänkin paljon. Länsi-Eurooppaan tundrakirvinen harhautuu tyypillisesti syyskuussa tai lokakuun alussa ja esimerkiksi vuoden 2018 loppuun mennessä on Isosta-Britanniasta havaintoja peräti 111 ja Norjastakin 50. Sen sijaan Ruotsista havaintoja on vain yksi ja Virossa tundrakirvistä ei ole havaittu lainkaan. Suomessa tundrakirvinen on tavattu kerran, havainto koskee Lågskärin lintuasemasaarella 9.9.1972 rengastettua lintua.

<< Kuva 1: Syksyinen tuore tundrakirvinen on kontrastikas, sen selkään muodostuu tyypillisesti leveät mustavalkoiset pitkittäisjuovat ja sekä siiven keskimmäisten että isojen peitinhöyhenten leveistä puhtaanvalkoisista kärkiosista muodostuu lajille tunnusomaiset selvät siipijuovat. Tundrakirvisen päänkuviot ovat kontrastittomat: sekä pääläen, niskan että korvanpeitinhöyhenten pohjaväri on lämpimänruskea, päälaki on voimakkaan mustaviiruinen ja silmäkulmanjuova on epäselvä ja usein viiruinen. Lisäksi tumma ohjastäplä silmän edessä katkaisee valkean silmärenkaan. Huomaa myös tundrakirvisen diagnostinen, muista holarktista kirvisistä poikkeava rakenteellinen seikka, suhteellisesti lyhyiden tertiaalien alta pilkkottaa selvästi kolme käsisulan kärkeä muodostaen lajille ominaisen käsisiiven projektion. © Hannu Huhtinen, Kiina, syyskuu 2017.

>> Kuva 2: Tundrakirvisen lämpimänruskea pohjaväri pääläella, niskassa ja korvanpeitinhöyhenissä kontrastoituu muuten maltillisemmän ruskeaan selkäpuoleen. Myös pääläen erittäin leveät ja mustat pitkittäisviirut sekä selkään muodostuvat mustavalkoiset juovat tekevät tundrakirvisestä helposti tunnistettavan. Huomaa selvän käsisiiven ulottuman lisäksi leveät ja puhtaanvalkoiset siipijuovat sekä harmahtavan väriset ja kärkiosistaan vain kapeat tertiaalien reunukset, jotka lapinkirvisellä olisivat valkoisemmat, leveämmät ja kiertyisivät selvempinä myös sisähöydyn puolelle. © Hannu Huhtinen, Kiina, syyskuu 2017.

Määrittäminen

Yleistä

Alalajien pukutuntomerkkierot ovat melko vähäisiä ja alalajeja ei ole perinteisesti maastossa pystytty erottamaan toisistaan. Alalaji *menzbieri* on kuitenkin keskimäärin päästä ja niskasta nimialalajia heikommin punaruskean värinen ja koko yläpuoli on selvemmin vihertävän harmaa. Toisaalta joissakin lähteissä *menzbierin* mainitaan olevan vatsapuolelta nimialalajin lintuja enemmän kellertävä. *Menzbierin* leveämmin mustat pitkittäisviirut pääläella ja selässä antavat alalajista myös tummemman vaikutelman. Kooltaan *menzbieri* on *gustavia* pienempi. Erityisesti *menzbierin* siipi on selvästi *gustavin* siipeä lyhyempi ja sukupuolelleen jaotelluilla linnuilla on tämän tuntomerkin osalta vain vähän päällekkäisyyttä alalajien välillä. Esimerkiksi Etelä-Koreassa, jossa molempia alalajeja pitäisi esiintyä, on pyritty löytämään alalajien välille maastossa havaittavissa olevia tuntomerkkejä. Erityisesti, koska muutamissa yhteyksissä on keskusteltu jopa alalajien splittaamisesta omiksi lajeikseen. Parhaimmat erot alalajien välillä on todettu olevan laulussa, mutta tätä on vaikea hyödyntää Länsi-Eurooppaan harhautuneita lintuja määrittäessä. Kutsu- ja lentoäännet on kuvattu alalajeille samanlaisiksi.

Koska Länsi-Eurooppaan tundrakirvinen harhautuu syksyllä ja harhautuvien lintujen voidaan olettaa

olevan huomattavasti Länsi-Eurooppaa lähempänä pesivistä pohjoisista pidemmän matkaa muuttavista populaatioista, tarkastellaan tässä artikkelissa vain nimialalajia *gustavi*. Tundrakirvinen muistuttaa ulkonäöltään eniten syksyistä nuorta lapinkirvisistä, ja siksi tässä artikkelissa tuntomerkkejä verrataanakin monessa yhteydessä näiden lajien välillä.

Äänet

Tundrakirvisen laulu poikkeaa selvästi tyypillisen kirvisen laulusta. Se koostuu välillä kiihtyvistä ja välillä hidastuvasta mekaanisesta sarjasta, joka sisältää nopeasti toistettuja lyhyitä trillejä. Myös lepattava laululento on muista kirvisistä poikkeava, kiurumaisen pitkäkestoinen useiden laulunsäkeiden mittainen toimitus. Tundrakirvisen laululla ei kuitenkaan ole merkitystä syksyisten lintujen määrittämisen kannalta harvinaisuuskontekstissa, mutta toisaalta Itä-Lapista reviiriltä löytyvä lintu huomattaisiin varmasti juuri

Kuva 3: Rakenteeltaan tundrakirvisen nokka poikkeaa selvästi esimerkiksi lapinkirvisen nokasta, sillä nokka on tyvi-osastaan jopa metsäkirvismäisen paksu, vaikkakin keskimäärin pidempi. Lisäksi alanokan tyviosa ja nokan leikkauspinta ovat väritään pinkit, eivät kellertävät kuten lapinkirvisellä tyypillisesti. Tundrakirvisen pääläen, niskan ja korvanpeitinhöyhenten pohjaväri on lämpimänruskea, pääläella ja niskassa musta viirutus on voimakasta, ja korvanpeitinhöyhenissäkin on lapinkirvisestä poiketen mustaa viirutusta tai täplitystä. Toisin kuin lapinkirvisellä, tummat viiksi- ja leukajuova ovat erittäin heikot ja epäselvät, ja silmäkulmanjuovakin silmän takana käytännössä puuttuu. Lisäksi tundrakirvisellä on selvä tumma ohjastäplä, joka lapinkirvisestä poiketen katkaisee valkean silmärenkaan silmän edessä ja jatkuu kapeana kohti nokan tyveä. Myös leukajuovan jatkeena oleva musta kaulansivun laikku on yleensä pienempi kuin lapinkirvisellä. © Hannu Huhtinen, Kiina, syyskuu 2017.

lulun perusteella. Tundrakirvisen diagnostinen lentoääni on oleellinen määritysperuste, vaikka laji onkin ärsyttävän usein äänetön. Lentoääni on kova, metallinen ja räjähtävästi alkava yksitavuinen ”tsit” tai kaksi–kolmitavuisena nopeasti toistettu ”tsit-tsit” tai ”tsit-tsit-tsit”. Ääni poikkeaa selvästi muiden Euroopassa tavattavien pienten kirvisien äänistä, ja sitä on usein verrattu virtavästäräkin lentoääneen.

Sulkasato sekä iän ja sukupuolen määrittäminen

Vanhoiden lintujen pesinnän jälkeinen sulkasato on täydellinen, ja se ajoittuu heinäkuun ja syyskuun väliselle ajalle. Tammi–maaliskuulle ajoittuva pesintää edeltävä sulkasato on sen sijaan osittainen ja käsittää tyypillisesti pään ja ruumiinhöyhenet sekä siiven pienet yläpeitinhöyhenet. Lisäksi tässä sulkasadossa vaihdetaan satunnaisesti myös tertiaalit, pari sisintä siiven isoa peitinhöyhentä tai keskimmainen pyrstösulkapari. Nuorilla ensimmäisen talven linnuilla on samantyyppinen pesintää edeltävä sulkasato, mutta se alkaa yleensä vanhojen lintujen sulkasatoa myöhemmin ja on laajuudeltaan rajoittuneempi.

Nuorten lintujen ennen syysmuuttoa pesimäalueella tapahtuva postjuvenaalinen sulkasato on osittainen ja se käsittää erityisesti pään ja ruumiinhöyhenet. Tämän sulkasadon ulottumisesta muihin höyhenaloihin on kirjallisuudessa ristiriitaista tietoa. Useimmissa lähteissä sanotaan, ettei postjuvenaalinen sulkasato käsitä pyrstöä, siipisulkia, tertiaaleja tai edes siiven peitinhöyheniä, paitsi satunnaisesti siiven pieniä pei-

tinhöyheniä. Tätä tulkintaa tukee myös yleinen käsitys syksyisten lintujen iänmäärityksen vaikeudesta jopa kädessä, koska sulkimisrajoja ei välttämättä siiven peitinhöyhenissä ole. Iänmäärittäminen voi kuitenkin helpottua talven myötä, sillä nuoruuspuvusta jäljellä olevat siiven peitinhöyhenet, tertiaalit, siipisulat ja käsisulkien peitinhöyhenet kuluvat voimakkaammin niiden heikomman rakenteen vuoksi kuin aikuisten lintujen vahvempitekoiset höyhenet. Pukutuntomerkkien perusteella on sukupuolen määrittäminen todettu mahdolliseksi, sen sijaan rakenteellisista eroista kuten siiven pituudesta saattaa olla hyötyä sukupuolta arvioitaessa.

Rakenne

Tundrakirvinen on kooltaan selvästi pieni kirvinen, suunnilleen niittykirvisen tai lapinkirvisen kokoluokkaa, mutta usein se vaikuttaa maastossa hieman tukevammalta ja raskastekoisemmalta. Sekä niittykirvisen että lapinkirvisen verrattuna tundrakirvinen on lyhytpyrstöisempi sekä selvästi suurinokkaisempi. Mittatietojen mukaan tundrakirvisen nokka on merkittävästi pidempi, leveämpi ja paksumpi, antaen tyviosastaan usein jopa metsäkirvismäisen vaikutelman. Myös tundrakirvisen pyrstösulat kuvataan kirjallisuudessa kärkeisistään terävämmiksi kuin muilla pienillä kirvisillä.

Vaikka tundrakirvisen siipisulat eivät ole muiden lähilajien sulkia pidemmät, on tundrakirvisellä muita holarktisia kirvisiä suhteellisesti lyhyemmät tertiaalit. Tämän vuoksi tundrakirvisellä on selvästi nähtävissä

Kuva 4: Tundrakirvisellä keskimmäisten siiven yläpeitinhöyhenten keskustat ovat lähes pikimustat ja kärjestään tylpät, ainoastaan ruotia pitkin kohti höyhenten kärkeä leviää ohut piikkimäinen tumma kiila. Höyhenten kärkiosa on erittäin leveästi puhtaanvalkoinen. Samantyylinen kuvio toistuu aavistuksen heikompana myös siiven isoissa peitinhöyhenissä, muodostaen yhdessä siivelle lajille tunnusomaiset siipijuovat. Myös siipikaavio poikkeaa muista läheisistä kirvislajeista. Kolme ulointa näkyvää käsisulkaa p2, p3 ja p4 ovat keskenään lähes samanpituiset ja viidenneksi uloin käsisulka p5 on suhteellisen lyhyt työntyen siiven takareunasta ja siten esimerkiksi kuudenneksi uloimman käsisulan p6 kärjestä vain melko vähän ulospäin. Lisäksi esimerkiksi lapinkirvisestä ja niittykirvisestä poiketen, p5:n ulkohöyry on vain erittäin heikosti kovertunut. © Hannu Huhtinen, Kiina, syyskuu 2017.

oleva käsihiiven ulottuma. Ulottuma on pisimmillään uloimman ja keskimmäisen tertiaalin kärkien välisen etäisyyden mittainen ja pisimmän tertiaalin alta on yleensä näkyvissä kaksi tai kolme käsisulan kärkeä. Kannattaa kuitenkin muistaa, että kasvussa oleva pisin tertiaali, sen voimakas kuluminen tai jopa puuttuminen, voi aiheuttaa myös muille kirvislajeille erehdyttävästi samantyyppisen ulottumalta näyttävän harhan. Rakenteeltaan tundrakirvisen siipikaavio eroaa hieman lapinkirvisestä. Viidenneksi uloin käsisulka p5 on keskimäärin lyhyempi, 3–7 mm lyhyempi kuin siiven kärki, kun sama etäisyys on lapinkirvisellä 1–4 mm. Lisäksi p5:n ulkohöyry kovertuma on tundrakirvisellä heikompi kuin lapinkirvisellä.

Pukutuntomerkit

PÄÄ. Yleisesti tundrakirvisen päänkuviot ovat heikommat kuin lapinkirvisellä, ja toisin kuin lapinkirvisellä, tundrakirvisellä ei ole koskaan punertavaa värisävyä kurkussa tai silmäkulmanjuovassa. Toisaalta tundrakirvisen päälään ja niskan pohjaväri on lämpimämmän ruskea kuin lapinkirvisellä, ja mustat pitkittäisviirut pääläella, niskassa ja niskan sivuilla ovat voimakkaammat ja selvemmat. Myös tundrakirvisen silmäkulmanjuova on diffuusimpi ja epäselvempi, erityisesti silmän takana, ja silmäkulmanjuovassa on usein viirutusta. Tämä tuntomerkki muuntelee kuitenkin molemmilla lajeilla voimakkaasti ja siksi se ei vaikuta erityisen luotettavalta. Sen sijaan pään

Kuva 5: Kuvassakin nähtävissä olevan käsisiiven projektion lisäksi tundrakirvisen parhaat yksittäiset tuntomerkit löytyvät sen pyrstöstä. Kahteen uloimpaan pyrstösulkaan muodostuvat valkeat kiilakuviot ovat lähilajeihin verrattuna erittäin laajat ja väritään usein hieman rusehtavat. Kuvan yksilöllä valkean määrä on jopa poikkeuksellinen, uloin pyrstösulka p6 näyttää käytännössä kokovalkealta ja toiseksi uloimmassa p5:ssä valkea ulottuu sulan ruotia pitkin pitkälle pyrstön yläpeitinhöyhenten alle. Huomaa myös lyhyempien pyrstön yläpeitinhöyhenten kapeat ja pisanamalliset, höyhenten ruodin ympärille keskittyvät mustat keskustat, mitkä esimerkiksi lapinkirvisellä olisivat tyypillisesti leveämmät ja kolmiomaisemmat, samaan tapaan kuin kuvassa olevan tundrakirvisen pisimmissä pyrstön yläpeitinhöyhenissä olevat kuviot. Tundrakirvisen pyrstösulat ovat lisäksi keskimäärin terävämät kuin muilla pienillä kirvislajeilla. © Hannu Huhtinen, Kiina, syyskuu 2017.

tuntomerkeistä erittäin hyvä on tundrakirviselle muodostuva ja valkean silmärenkaan silmän edessä katkaiseva selvä tumma ohjastäplä, joka jatkuu usein viiruna nokan tyveä kohti. Lapinkirvisellä tällainen puoliohjas puuttuu ja sen silmärenkas on silmän edessä yhtenäinen. Lapinkirvisen ohjas voi silti joistain kulumista näyttää tummalta, mutta sille ei koskaan muodostu yhtä selvärajaista, kapeaa ohjasjuovaa. Tundrakirvisellä on myös korvanpeitinhöyhenten takaosassa usein tummaa viirutusta, joten korvanpeitinhöyhenet eivät ole niin tasaväriset kuin lapinkirvisellä. Samoin lämpimänruskeat korvanpeitinhöyhenet ovat tundrakirvisellä yleensä samanväriset kuin niska, lapinkirvisellä yhtenäisen punaruskeat korvanpeitinhöyhenet kontrastoituvat paremmin kylmemmän sävyiseen niskaan. Lisäksi tundrakirvisen tummat viiksijuova, leukajuova ja kaulansivun laikku sekä vaalea esiviiksijuova ovat epäselvemmät ja heikommin erottuvat kuin lapinkirvisellä.

SELKÄPUOLI. Tuoreessa puvussa selkäpuolen pohjaväri on tundrakirvisellä lämpimämmän ruskea kuin lapinkirvisellä ja sen selkäpuoli on kokonaisuudessaan kontrastikkaammin kuvioitu. Tundrakirvisellä tummat pitkittäisviirut ovat mustemmat ja vaaleat juovat valkoisemmat, eivät koskaan epäselvät kuten joillain lapinkirvisillä. Erityisesti yläperässä kuvataan höyhenten kuvioissa olevan eroa tundrakirvisen

ja lapinkirvisen välillä. Lapinkirvisellä höyhenten tumman keskustan kuvataan olevan selvästi laajempi ja kolmiomaisempi, enemmän höyhenten reunoille ulottuva, kun taas tundrakirvisellä tumma keskusta rajoittuu kapeana ja pisanan muotoisena höyhenen ruodin ympärille. Myös pyrstön yläpeitinhöyhenten kuvataan olevan tundrakirvisellä heikommin kuvioitunut kuin lapinkirvisellä, mutta ainakin pisimmissä pyrstön yläpeitinhöyhenissä tummat kuviot vaikuttaisivat olevan usein yhtä laajat kuin lapinkirvisellä.

VATSAPUOLI. Ainakin tuoreessa puvussa kellertävä rinnan pohjaväri kontrastoituu tundrakirvisellä valkeaan vatsaan ja kurkkuun. Höyhenpuvun kuluessa tämä väriero on usein vähäisempi, mutta nuorella lapinkirvisellä koko vatsapuoli on aina yhtenäisen kellertävänsävyinen, vaikka joskus kupeiden takaosassa väri voikin olla aavistuksen tummempi. Tumma viirutus rinnassa ja kupeilla on tundrakirvisellä yleensä hieman kapeampaa ja harvempaa, eikä se vaikuta yhtä mustalta kuin lapinkirvisellä. Tämä tuntomerkki muuntelee kuitenkin molemmilla lajeilla runsaasti ja sen luotettava arvioiminen riippuu suuresti myös höyhenten kuluneisuudesta. Lisäksi tundrakirvisen pisimmät pyrstön alapeitinhöyhenet kuvataan kuvioitommiksi tai niissä voi korkeintaan olla erittäin kapeat ja heikot ruotijuovat, kun taas lapinkirvisellä on näissä höyhenissä tyypillisesti tummat keskustat.

Kuva 6: Keväinen tundrakirvinen voi olla kauttaaltaan melko punaruskea. Kuvassa erottuvat erittäin hyvin yläperän höyhenet, joissa on vain ruodin ympärille keskittyneet kapeat ja pisananmuotoiset tummat keskustat. Siiven keskimmäisten ja isojen peitinhöyhenten kärjistä muodostuu valkeat siipijuovat, mutta tertiaalien reunukset ovat selvästi rusehtavat. Huomaa myös tundrakirviselle tyypillinen siipikaavio, jossa viidenneksi uloin käsisulka p5 on suhteellisen lyhyt ja vain heikosti ulkohöydystään kovertunut. Selvä tumma puoliohjas ja viiruinen silmäkulmanjuovan takaosa erottuvat myös selkeästi. © Tom Lindroos, Kiina, toukokuu 2015.

SIIVET. Tundrakirvisen siipijuovat ovat selvemmät ja puhtaamman valkoiset kuin lapinkirvisellä. Tämä johtuu siitä, että keskimmäisten peitinhöyhenten keskustat ovat tundrakirvisellä mustemmat, keskustojen kärkiosat ovat keskimäärin tasapaisemmät ja vaaleat kärkiosat leveämmät ja puhtaamman valkoiset kuin lapinkirvisellä. Samanlainen ero on havaittavissa myös siiven isoissa peitinhöyhennyissä, vaikka ero ei yleensä ole yhtä selvä kuin keskimmäisissä peitinhöyhennyissä. Sen sijaan tertiaalien reunukset ovat tundrakirvisellä usein buffimmat kuin lapinkirvisellä, ja tertiaalien kärkiosat eivät ole niin leveästi ja teräväräjäisesti valkeat. Samoin kynnärsulkien tyviosien reunukset ovat tundrakirvisellä usein kapeammin vaaleat kuin lapinkirvisellä.

PYRSTÖ. Kahden uloimman pyrstösulan t5 ja t6 kuvioissa on selvä ero tundrakirvisen ja lapinkirvisen välillä, vaikka muuntelua onkin molemmilla lajeilla. Pyrstösulkien kärkiin muodostuvat vaaleat kiilat ovat lapinkirvisellä yleensä puhtaamman valkoiset, kun ne tundrakirvisellä ovat usein aavistuksen rusehtavat tai kellansävyiset. Tärkeimpänä tuntomerkinä toiseksi uloimman pyrstösulan t5 vaalea kiila on tundrakirvisellä selvästi pidempi, ruotia pitkin mitattuna 13–37 mm (keskiarvo 27,4 mm), kun se lapinkirvisellä on vain 0,5–15 mm (keskiarvo 6,6 mm). Myös uloimmassa pyrstösulassa t6 on tundrakirvisellä enemmän valkeaa, mutta ero ei ole läheskään niin selvä kuin t5:ssä. Tundrakirvisellä on valkoista t6:ssa ruotia pitkin mitattuna 32–41 mm (keskiarvo 36,7 mm), kun vastaavasti lapinkirvisellä sitä on 27–36 mm (keskiarvo 32,2 mm).

7b

7a

Kuva 7: Osa tundrakirvisistä on vähemmän punaruskeita eikä toiseksi uloimman pyrstösulan t5 sisähöytyyn muodostuva valkea kiila ole niin pitkä kuin kuvan 5 linnulla, mutta kuitenkin selvästi pidempi kuin lapinkirvisellä, jolla mitta-aineiston mukaan kiilan pituuden maksimi on 15 mm. Kuvan tundrakirvisellä myös yläperän höyhenen tummat keskustat ovat laajemmat kuin tyypillisesti, hieman lapinkirvisen kaltaiset. Nämä piirteet saattavat viitata alalajiin menzbieri, mutta alalajin varma määrittäminen on yleensä epäluotettavaa, jopa kädessä nähtynä. Huomaa kuitenkin tundrakirviselle ominaiset tasapäisen mustakeskustaiset siiven keskimmaiset peitin-höyhenet, joissa on leveät puhtaanvalkoiset kärkiosat.

© Tom Lindroos, Kiina, toukokuu 2015.

PALJAAT OSAT. Paljaiden osien värityksessä on tundrakirvisen ja lapinkirvisen välillä pientä eroa. Alanokan tyviosa ja nokan leikkauspinta ovat tundrakirvisellä usein vaaleanpunaiset, korkeintaan heikosti kellertävää sävyä voi olla suunpölessä ja nokan leikkauspinoilla. Lapinkirvisellä nämä alueet ovat tyypillisesti vaalean kellertävät. Lisäksi tundrakirvisen ylänokka on keskimäärin hieman vaaleampi kuin lapinkirvisellä.

>> Kuva 9: Lapinkirvisen selän vaaleat juovat ovat väriltään kellansävyiset eikä juovitus ole yhtä yhtenäistä kuin tundrakirvisellä. Päälaen pohjaväri on samaa sävyä selkäpuolen pohjavärin kanssa eikä se kontrastoidu punaruskeampana kuten tundrakirvisellä. Päälaen höyhenen keskustat ovat kapeammin ja diffuusimmin tummat, eivätkä ne ole väriltään yhtä mustat kuin tundrakirvisellä. Lapinkirvisellä tertiaalien vaaleat reunukset kiertävät leveinä kärjen ympäri jatkuen voimakkaana pitkälle sisähöydyn puolelle. © Jari Laitasalo, Espoo, elokuu 2020.

8

Kuva 8: Vaikka syksyinen, nuori lapinkirvinen onkin varsin kontrastikas, ei sen selkäpuolen juovitus ole kuitenkaan yhtä räikeän mustavalkoista kuin tundrakirvisellä. Isojen ja keskimmäisten peitinhöyhenten vaaleat kärjet ovat kapeammat ja ruskeavammat eikä tundrakirvismäisen voimakkaita siipjuovia näin ollen muodostu. Päähän lapinkirviselle muodostuu usein punertavanruskea ja lähes viiruton korvanpeitinhöyhenkenttä, kun taas muun pään alueen pohjaväri on kellertävämpi, ei niin punaruskea kuin tundrakirvisellä. Silmän etupuolelle ei lapinkirvisellä muodostu selvärajaista tummaa ohjastäplää tai -juovaa eikä silmärenkas katkea silmän edessä. Lapinkirviselle tyypillistä ovat myös pitkät, siiven kärkeen ulottuvat tertiaalit, kellertävä alanokan tyvi sekä vaalean kellertävä alapuolen pohjaväri. © Jari Laitasalo, Espoo, elokuu 2020.

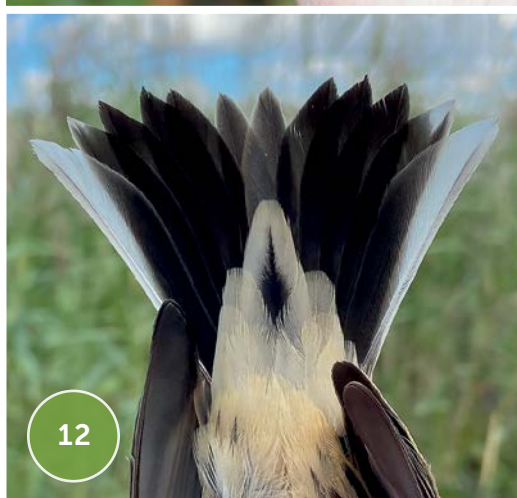
9

Kuva 10: Lapinkirvisellä siiven yläpeitin­höyhentien keskustat eivät ole yhtä syvän­mustat kuin tundrakirvisellä, eivätkä ne kontrastoidu yhtä jyrkästi tundrakirvistä kellertävämpiin ja kapeampiin reunuksiin. Tyypillisesti keskimmäisten peitinhöyhentien tummat keskustat ovat muodoltaan kolmio­maisemmat ja ulottuvat lähemmäs höyhenten kärkeä, vaikka täällä yksilöllä kärkiosien muoto onkin enemmän tundrakirvisen kaltainen. Myös hartiahöyhentien tummat keskustat ovat selvästi vaaleammat ja kapeammat kuin tundrakirvisellä. Lapinkirvisellä neljänneksi uloin näkyvä käsikulka (p5) on suhteellisesti pidempi kuin tundrakirvisellä ja lisäksi sen ulkohöydyssä on syvempi ja pidempi kover­ tuma. © Jari Laitasalo, Espoo, elokuu 2020.

Kuva 11: Lapinkirvisen pyrstön kuviointi eroaa keskimäärin selvästi tundrakirvisen pyrstön kuvioinnista, mutta siinäkin on vaih­ telua. Toiseksi uloimman pyrstösulan sisähöy­ dyn valkea kiilakuvio ulottuu lapinkirvisellä enimmillään 15 mm ruotia pitkin sulan tyveä kohti, kun taas toisinaan sisähöydyt on lähes kokomusta. Pyrstön vaaleat alueet ovat melko puhtaanvalkoisia, kun tundrakirvisellä ne ovat usein sävyllään heikosti kellertävät tai harmahtavat. Lisäksi lapinkirvisen nuoruus­puvun pyrstösulat eivät ole yhtä teräväkärki­ set kuin tundrakirvisellä tyypillisesti. © Jari Laitasalo, Espoo, elokuu 2020.

Kuva 12: Pisimmissä pyrstön alapeitinhöyhenissä on lapinkirvisellä tyyppillisesti leveät, tummat keskustat, kun tundrakirvisellä niihin muodostuu korkeintaan heikot ja kapeat ruotijuovat. Uloimpien pyrstösulkien vaaleat alueet ovat melko puhtaanvalkoiset ja myös uloimmassa pyrstösullassa valkoinen ulottuu keskimäärin lyhyemmän matkaa ruotia pitkin kohti sulan tyveä. Mitat menevät kuitenkin tundrakirvisen kanssa tämän tuntomerkin osalta selvästi päällekkäin, toisin kuin toiseksi uloimman pyrstösulan kohdalla, jossa ei käytännössä päällekkäisyyttä ole. © Jari Laitasalo, Espoo, elokuu 2020.

Kuva 13: Nuoren syksyisen niittykirvisen siiven yleisväri on oliivinvihertävä ja esimerkiksi siiven keskimmäisten ja isojen peitinhöyhenen keskustat eivät ole lainkaan niin mustat eivätkä kärkiosat niin puhtaanvalkoiset kuin tundrakirvisellä. Myös niittykirvisen siiven rakenne on erilainen, esimerkiksi viidenneksi uloin käsisulka p5 on suhteellisen pitkä, selvästi siiven takareunasta ulostyöntyvä ja tundrakirvisestä poiketen siinä on pitkältä matkalta sulan ulkohöydystä selvä kovertuma. Lisäksi pyrstösulkien kuvioissa on eroa, toiseksi uloimman pyrstösulan t5 sisähöyhtyyn muodostuu vain erittäin lyhyt ja kapea valkea kiila. Huomaa myös niittykirvisen pisimpien pyrstön yläpeitinhöyhenen kuviot, ruodin ympärille muodostuu vain kapeat tummat viirut. © Hannu Huhtinen, Naantali, lokakuu 2005.

Kuva 14: Myös keväisessä tundrakirvisessä kiinnittää huomiota pään ja niskan lämpimän punaruskea pohjaväri, selvästi viiruinen päälaki, epäselvä silmäkulmanjuova, silmärenkaan silmän edessä katkaiseva musta ohjas, epäselvät viiksi- ja leukajuova, selvät mustavalkoiset pitkittäisviirut selässä, leveät puhtaanvalkoiset siipijuovat ja tertiaalien alta näkyvä selvä käsisiiven projektio. Alakuvassa näkyy hyvin tundrakirviselle tyypillinen vatsapuolen väritys, jossa rinnan, kupeiden ja pyrstön alapeitinhöyhenen kellertävä pohjaväri kontrastoituu selvästi puhtaamman valkoisiin vatsaan ja kurkkuun. Lapinkirvisellä koko vatsapuoli on yleensä yhtenäisen buffi. © Tom Lindroos, Kiina, toukokuu 2015.

Kirjallisuus

Alström, P., Mild, K. 1989. Identification of Pechora Pipit. *Birding World* 2: 276–282.

Alström, P., Mild, K., Zetterström, B. 2003: *Pipits & Wagtails of Europe, Asia and North America*. Published by Christopher Helm, London.

Brazil, M. 2009: *Birds of East Asia*. Helm Field Guides, London.
Cramp, S., Simmons, K. E. L., Perrins, C. M. (toim.) 1977 – 1994: *The Birds of the Western Palearctic*. Vol. I - IX. Oxford University Press, Oxford.

Duivendijk, N. V. 2011: *Advanced Bird ID Handbook the Western Palearctic*. New Holland Publishers, London.

Heard, C. D. R., Walbridge, G. 1988: *Field identification of*

Pechora Pipit. *British Birds* 81: 452–463.

Nikander, P. J. 1992: Pienten kirvisten määrittäminen osa 2: itäiset vieraat. *Lintumies* 27(5): 213–219.

Norevik, G., Hellström, M., Liu, D., Petersson, B. 2020. *Ageing & Sexing of Migratory East Asian Passerines*. Published by Avium Förlag AB.

Shirihai, H. & Svensson, L. 2018: *Handbook of Western Palearctic Birds Vol I-II*. Christopher Helm, London.

Svensson, L. 1997: *Euroopan varpuslinnut: sukupuolen ja iänmäärittäminen*. Lintutieto, Jyväskylä.

Tyler, S. (2020). *Pechora Pipit (Anthus gustavi)*, version 1.0. In *Birds of the World* (J. del Hoyo, A. Elliott, J. Sargatal, D. A. Christie, and E. de Juana, Editors). Cornell Lab of Ornithology, Ithaca, NY, USA. <https://doi.org/10.2173/bow.peccip.01>

Kuva 16: Niittykirvinen on tundrakirvisestä poiketen yleisväriltään oliivinsävyinen, ilman selviä lämpimänruskeita värisävyjä. Vaikka osalla niittykirvisistä voi selkään muodostua erehdyttävän voimakkaat mustavalkoiset pitkittäisjuovat, löytyy muista pukutuntomerkeistä selviä eroja. Niittykirvisen päässä on vaalea, katkeamaton silmärengas, viiksi- ja leukajuova ovat tyypillisesti melko leveät ja siivelle muodostuvat väriltään rusehtavanharmaat siipijuovat ovat heikosti erottuvat, osin myös melko tummanharmaiden, ei mustien, keskimmäisten ja isojen peitinhöyhenten keskustojen vuoksi. Huomaa myös niittykirvisen kokonaan buffi vatsapuoli, tertiaalien alle kokonaan peittyvät käsisulkien kärjet sekä ohut, tyviosastaan ja leikkauspinnaltaan oransinsävyinen nokka. © Jukka J. Nurmi, Pori, syyskuu 2020.

Kuva 15: Rakenteellisesti lapinkirvisellä on pitkät tertiaalit ja siksi sillä ei ole käsisivien ulottumaa. Lisäksi lapinkirvisen nokka on tyviosastaan tundrakirvisen nokkaa ohuempi ja sen alanokan tyvi ja leikkauspinta ovat väriltään kellertävät. Myös lapinkirvisen pääkuviot poikkeavat tundrakirvisen kuvioista. Lämpimänruskea pohjaväri rajoittuu vain viiruttomiin korvanpeitinhöyheniin ja lisäksi lapinkirvisellä silmäkulmanjuova on silmän takana yleensä selvempi, vaalea silmärengas on silmän edessä yhtenäinen, tumma viikisjuova on tyypillisesti melko leveä ja leukajuovan jatkeena oleva tumma kaulansivun laikku on tundrakirvisen laikkuun laajempi. Huomaa myös lapinkirviselle ominainen yhtenäisen buffi vatsapuoli sekä tundrakirvisistä heikomat siipijuovat, jotka keskimmäisissä peitinhöyhenissä muodostuvat selvästi höyhenten kärkeä kohti leviävien tummien ja kolmiomaisten keskustojen ympärillä olevista kapeista vaaleista reunuksista. © Ville-Veikko Salonen, Israel, marraskuu 2016.